

Kritika mezi sociální bublinou a veřejností

Mezinárodní seminář Umělecká kritika – věc veřejná?

Centrum současného umění DOX, Praha, 22. září 2017

Aljaž Koprivnikar

Dnes, kdy existují ještě nepříznivější podmínky pro kritiku a její autory, které se vyskytují v širším kritickém veřejném diskurzu, se téměř nelze ubránit polemice o současné krizi, ve které se nachází práce kritika a celé spektrum různých žánrů kritiky (pokud se ale budeme zabývat historickými souvislostmi, zjistíme, že kritika je v krizi už od začátku 20. století). Diskuse o krizi se stala téměř povinným tématem na každém sympoziu nebo semináři o kritice a je přítomna také v soukromých konverzacích kritiků. Diskuse o krizi je také často doprovázena otázkami na stav kritikovy profesní dráhy (nízké platy, nestabilní práce...), kritiky jako takové (její role a stav, který je neustále upozadován) i sociální změny, které mají dopad na kritiku (nové technologie, narůstající pasivita čtenářů, neoliberální trh, rozdíl mezi odbornou kritikou a propagačními materiály atd.). Jako literární kritik a jeden z organizátorů sympozia *Art Of Criticism/Umění kritiky* (které se konalo v Lublani a bylo zaměřeno na literární kritiku) jsem se zúčastnil diskuzí o výše položených otázkách, které často točí v kruhu bez výhledu na odpověď a možného řešení pro budoucnost.

Vzhledem k mým předchozím zkušenostem s tímto tématem jsem byl příjemně překvapen, když jsem od organizátorů (Institut umění – Divadelní ústav spolu s Arts Council Norway ve spolupráci s EEA/Norway Financial) emailem obdržel materiály pro účastníky ještě před mezinárodním seminářem s názvem Umělecká kritika. Účastníci kulatých stolů obdrželi seznam opakujících se otázek i častých odpovědí, což se jevílo jako přínosné, protože se objevují až příliš často na podobných událostech a debatách v České republice, Slovinsku i jiných zemích. V tomto ohledu promysleli organizátoři základní pilíř semináře a umožnili tak výrazný průlom v diskusi o současné pozici kritiky. Jednodenní seminář se konal 22. září 2017 v prostorách Centra současného umění DOX a zabýval se hlavně problémem umělecké kritiky jako věci veřejné. V tomto ohledu se nijak nelišil od podobných setkání kritiků v zahraničí, přesto však – hlavně pro mě osobně – bylo dobré vidět to, jak byl vystavěn (spojení různých forem kritiky a výběr účastníků panelů z různých oborů, například literatura, divadlo, umění, vydavatelé, autoři atd.).

Program semináře začal dopoledne prezentací českých i zahraničních kritiků. Jako první vystoupila Kateřina Kalistová, náměstkyně pro řízení sekce živého umění na Ministerstvu kultury ČR, která se v podstatě držela opakujících se tradičních témat týkajících se postřehů o uměleckém díle, postojů a změn v médiích. Svou prezentaci bryskně uzavřela tím, že jako zástupkyně Ministerstva kultury věří, že kritika je cenná ve všech uměleckých formách (a protokolu se držela i nadále, když také „zapomněla“ zmínit konkrétní řešení, jaké by mohlo ministerstvo nabídnout této ohrožené profesi). Další řečník, novinář a scenárista Petr Fischer, byl daleko přesvědčivější, když dal do souvislosti kritiku a porozumění společnosti, použil příklady historických osobností (Čapek, Walt Disney, Winston Churchill) a vytvořil tak diagnostický nástroj pro umění (a potažmo i nástroj na jeho léčbu, pokud to bude nutné).

Příspěvky dalších tří řečníků – Karly Hofmannové (české hudební kritičky z Brna), Sindre Hovdenakka (viceprezidenta norské Asociace kritiků, redaktora, literárního a divadelního kritika) a Natálie Kovács (maďarské doktorandky, divadelní kritičky a novinářky píšící o kultuře) – poskytly vítaný pohled na stav kritiky v České republice, Norsku a Maďarsku. Česká kritička zahájila svůj projev odpověďmi na opakující se otázky – nastínila základní činnost kritiky a zaměřila se na problematiku dané oblasti v České republice (kulturní management; problém médií – nedostatek prostoru pro kritickou reflexi, internet čili posun kritiky do virtuálního prostoru – který je sice přístupný, ale má také své problematické body; kritika v boji s PR; malý kulturní prostor v České republice, kde se všichni znají). Odkryla tak určité anomálie kulturního systému v České republice do hloubky, zvláště zmatek v zákonech, pokyny, které vedou kulturní instituce k tomu, aby se chovaly podle zákonů trhu, nedostatek uznání pracovníkům v oboru, neexistující strategická státní podpora, téměř neexistující právní nařízení v oblasti autorského práva atd. Situace v České republice je bezútěšná, neboť zde chybí základní nařízení a zákony, o kterých se zmínili zahraniční kritici (včetně autora tohoto článku). Nicméně viceprezident norské Asociace kritiků představil poněkud optimističtější koncept, který ale také není zcela imunní vůči tlakům neoliberálního trhu a rychlým změnám ve společnosti. V norské kritice se ale také odráží transformace médií – v posledních 30 letech se množství tištěných médií zmenšilo o 80 %, což samozřejmě ovlivnilo prostor určený kritice. Dalším trendem je posun směrem k internetu (Sindre – stejně jako Karla – vidí změnu jako na jednu stranu pozitivní, protože umožňuje demokratizaci kultury a nabízí neomezený prostor, ale také varoval před tím, že na pracovníky v kultuře je jistým způsobem vyvíjen tlak, aby se objevovali na sociálních médiích a nutí tak kritiky převzít roli „PR prostitutky“). Ačkoliv kritici v Norsku většinou pracují na volné noze, Sindre Hovdenakk zhodnotil celkovou situaci jako únosnou. Profese kritika se nijak drasticky nezměnila a je po něm stále poptávka jako po člověku, který vytváří veřejný diskurz. Několik časopisů a novin stále poskytuje prostor pro kritické psaní a – což je možná nejdůležitější – v posledních letech stoupá finanční podpora kritiky. Norští kritici mají nyní šanci získat více než 10 různých stipendií, existuje zde i soukromá iniciativa pro svobodu projevu, což ale naznačuje malé pokroky v současné situaci v mnoha dalších zemích. Současně ale existuje i rozpor, jak zdůrazňuje Hovdenakk, že otevřená a nezávislá kritika v Norsku není běžná, pokud není podpořena z externích zdrojů, což je ale pochopitelné, protože bez finanční podpory by neexistovali důvěryhodní redaktoři, ani místo pro kritiku a pro ty, kteří ji vytvářejí. Jako příklad zmíněných anomálií Hovdenakk citoval norského ministra kultury, který prohlásil, že vysoká kultura je záležitostí minulosti, a dokonce v rámci kulturní agendy prosazuje prostředky na sport – takovýto pozoruhodný trend lze vystopovat i v jiných zemích, kde je kultura násilně popularizována, aby splnila poptávku na trhu. Politický problém kritiky a role státu v kulturní politice byla (jak jsme očekávali) nejextrémnější v případě Maďarska. Natália Kovács nás seznámila se stávající alarmující situací, kdy politika zasahuje do kultury a kritiky a ilustrovala ji na nejnovějším případě maďarské divadelní kritiky, kdy státní politika buduje „alternativní kulturu“ s pomocí dobře situovaných osob, které mají politickou moc a rozdělují peníze politickým institucím a médiím, které fungují jako prodloužená ruka státu. Ostatní nedostávají téměř žádnou podporu, protože kritické myšlení není žádoucí. Zejména díky této prezentaci vidíme, jak důležité je udržovat kritický diskurz, financovat ho a umožnit jeho absolutní nezávislost. Je také vidět, jak křehká je svoboda projevu v rukou politiků, což bude bezpochyby mít v maďarském případě vážné důsledky pro generaci mladých kritiků i na společnost jako celek (i když se

nezávislí jedinci a neziskové organizace starají o vzdělávání mladší generace). Výše uvedení řečníci nastínili ve svých projevech různé verze stavu kritiky v Evropě; kritické myšlení může být v extrémním případě soudně stíháno (Maďarsko), zachováno (Česká republika) nebo alespoň částečně zlepšeno (Norsko). Takovéto prezentace jsou zásadní pro porozumění a uvědomění si toho, co se děje v širším evropském kontextu. Různé státy se mohou od sebe učit a dozvědět se o dobré i špatné praxi, ale hlavně se mohou informovat o stavu kritiky v ostatních zemích. Suzana Jovaševičová (Centrum pro zahraniční pomoc při Ministerstvu financí České republiky) a Jan Hrdlička (EEA/Norské fondy, Ministerstvo kultury České republiky) uzavřeli svými příspěvky první sekci. Bylo to víceméně formální završení první části semináře s přehledem dosavadních projektů financovaných z EEA/Norských fondů a vyslovením přání, aby dobrá spolupráce pokračovala i nadále.

Druhá část semináře byla věnována kulatým stolům v angličtině a češtině (po dvou v každém jazyce), které byly skvěle zorganizovány pro domácí i zahraniční hosty. Účastníci byli vybráni z různých oborů, takže se u kulatého stolu sešli autoři, novináři, kritici, věci a debaty byly moderátory vedeny jako workshop, ze kterého byl také pořízen zápis. Já jako kritik jsem se zúčastnil anglického kulatého stolu, kde jsme se kromě aktuální situace v našich zemích a předchozími zkušenostmi také zabývali hledáním neuralgických bodů kritiky a jejich řešeními. Workshopy byly skvěle promyšlené, protože byly rozdělené do dvou částí: první část (před přestávkou) byla věnována diskusi a druhá aktivnímu hledání řešení pro normální fungování kritiky. Nicméně se zde objevila otázka: pokud diverzita pozvaných hostů nabídla pluralitu názorů, stejná diverzita ukázala na problém různých žánrů – kritické žánry si oponují navzájem, protože každý čelí jiným problémům, a to má za následek fakt, že si jednotlivci do určité míry nerozumí. To bylo hlavně vidět na konci semináře při prezentaci výsledků kulatých stolů, kdy moderátoři prezentovali závěry z probíhajících diskusí. Tradičně se tak dotkli otázek týkajících se funkce kritiky a kritika, kdo je příjemcem kritiky, sociálních médií (ano nebo ne?), přizpůsobení se současné krizové situaci (udržení profesionální úrovně nebo přiblížit kritiku čtenáři?), kde se názory účastníků velmi často lišily. Takový výsledek je ale u takovýchto akcí běžný, nicméně se koncentruje v záležitostech jako nutnost dalšího financování, vzdělávání, redakce, nové spojující platformy i otevřený a demokratický dialog. Závěr semináře se tak točil kolem zásadního propojení umění a kritiky, zachování její role a nutnost pro propojení a zapojení se pro hledání odpovědí na výzvy v mezinárodním prostoru. V tomto ohledu uspěl koncept semináře a vůle přenést se přes již probraná a vyčerpaná témata jen částečně bez ohledu na snahu ze strany pořadatelů. Z tohoto důvodu by stálo za to promyslet strukturu panelů a diskusí, možná by bylo vhodné je vytvořit na základě kritických žánrů, což by mělo za následek získání odpovědí na konkrétní problémy (v literatuře, filmu, umění...). Pak by bylo možné hledat spojitosti mezi různými žánry. To by na jednu stranu umožnilo pluralitu názorů a zároveň také propagaci homogennějších a konkrétnějších výsledků.

Aljaž Koprivnikar (1987), Slovinsko

Autor je doktorand na Univerzitě Karlově v Praze, básník a literární kritik, člen Asociace slovinských literárních kritiků, kde mj. koordinuje projekt *Drugo mnenje* a každoročně spoluorganizuje lublaňská symposia *The Art of Criticism*.